

**Stanovisko k požadavku kolektivních správců
na zákaz absenčního půjčování zvukových
dokumentů v knihovnách (ze dne 11. prosince 2002)**

1 Společenská funkce knihoven

1.1 Funkci a poslání veřejných knihoven formuluje doporučení UNESCO pro činnost veřejných knihoven následujícím způsobem:

„Veřejná knihovna je místním informačním střediskem, zabývajícím se zpřístupňováním všech druhů vědomostí a informací svým uživatelům. Služby veřejné knihovny se poskytují bez rozdílu všem, nezávisle na věku, rasovém původu, pohlaví, víře, národnosti, jazyku či sociálním postavení. Uživatelům, kteří nemohou, ať již z jakýchkoli důvodů, používat běžně nabízené služby a fondy, musí knihovna nabídnout služby a fondy speciální. Týká se to např. jazykových menšin, tělesně či duševně postižených lidí, nemocničních pacientů či uvězněných.

*Knihovna musí zpřístupňovat fondy odpovídající zájmům všech věkových vrstev. **Knihovní fondy musí obsahovat a služby využívat jak tradiční materiály, tak všechny odpovídající druhy moderních informačních médií a technologií.** Základním požadavkem je vysoká kvalita fondů knihovny a jejich souvislost s místními potřebami. Fondy musí odrážet aktuální trendy a směry vývoje společnosti a být pamětí tvořivého úsilí lidstva. Fondy ani služby by neměly být ideologicky, politicky, ani z náboženských důvodů cenzurovány a neměly by být pod komerčním tlakem. Jádrem služeb veřejné knihovny by měly být následující klíčové činnosti vztahující se k informacím, gramotnosti, vzdělávání a kultuře:*

- vytváření a posilování čtenářských návyků od raného dětství;
- podpora samostatného sebevzdělávání i všech stupňů školského vzdělávání;
- poskytování příležitosti pro osobní tvůrčí rozvoj;
- povzbuzování imaginace a kreativity dětí a mládeže;
- podpora uvědomělého přístupu ke kulturnímu dědictví a k hodnotám umění a pokroku vědy;
- zajišťování přístupu ke všem kulturním formám prezentace reprodukčního umění;**
- podpora dialogu mezi kulturami a kulturní rozmanitostí;
- podpora tradice lidové slovesnosti;
- zpřístupňování všech druhů informací z oblasti veřejné správy.“

2 Zvukové dokumenty v knihovnách ČR

2.1 V celé ČR zvukové dokumenty systematicky shromažďuje a zpřístupňuje přibližně 200 knihoven. Ve srovnání se zahraničím (zejména v porovnání s rozvinutými zeměmi EU) mají fondy zvukových dokumentů v českých knihovnách malý rozsah a navazující služby jsou značně omezené. V zahraničí je běžné, že půjčování zvukových nosičů je realizováno téměř ve všech knihovnách. Hlavní příčinou je nedostatečné finanční zajištění českých knihoven, které neumožňuje ve větší míře získávat nové typy dokumentů,

nakupovat technická zařízení nezbytná pro jejich využití, rozšiřovat prostory a zajistit dostatečný počet pracovníků.

- 2.2 V posledním období je nutno k těmto limitům připojit i nový autorský zákon, který zásadním způsobem omezuje půjčování zvukových a audiovizuálních dokumentů v knihovnách, protože Česká republika ve své legislativě neuplatnila (na rozdíl od všech evropských zemí) výjimky, které umožňuje Směrnice 92/100/EEC Rady z 19. listopadu 1992 o pronájemním a výpůjčním právu a o určitých právech souvisejících s autorským právem v oblasti duševního vlastnictví.
- 2.3 Podle dostupných informací jsou zvukové dokumenty půjčovány mimo budovu knihovny ve všech evropských a dalších zemích bez jakéhokoliv omezení a v žádné zemi se nepřipravují pro činnost knihoven omezení těchto služeb.
- 2.4 Fondy zvukových záznamů v knihovnách se většinou orientují na hudební tituly hodnotnějšího charakteru, proporcčně shromažďují vážnou hudbu, lidovou a folkovou tvorbu, v oblasti populární hudby a jazzu mapují základní a progresivní hudební trendy. Kromě dokumentů se záznamem hudby je ve fondech knihoven další široké spektrum zvukových záznamů – mluvené slovo, jazykové kurzy, reportáže apod. V neposlední řadě shromažďují knihovny i zvukové dokumenty regionálního charakteru. Řada klasických knižních publikací a periodik obsahuje i přílohy různých forem zvukových dokumentů, které s knihou tvoří nedílný celek.
- 2.5 Hudební oddělení knihoven patří již dlouhá desetiletí mezi důležité součásti veřejných knihoven. Jejich prostřednictvím knihovny zpřístupňují veřejnosti hudební odkaz skladatelů a interpretů tzv. vážné hudby, seznamují se současnými trendy v oblasti populární hudby a jazzu. V literárních žánrech poskytují přístup k významným dramaturgickým počinům prostřednictvím zvukových záznamů divadelních her a poezie a zachycují vynikající nahrávky předních slovesných interpretů. Shromažďují též hudebniny, knihy o hudbě a širokou škálu informací z hudební oblasti.
- 2.6 V hudebním knihovnictví, stejně jako v celém působení knihoven, nejde jen o pasivní zpřístupňování zvukových záznamů a dalších služeb. Díky koncepční práci, dlouhodobě budovaným fondům a kvalifikovaným pracovníkům se svou činností aktivně podílí na ovlivňování hudebního vkusu čtenářů. Rovněž podíl na vzdělávání v této oblasti umění je nezanedbatelný. Mnohá hudební oddělení slouží jako zázemí hudebního školství na všech úrovních. Hudební knihovnictví má nepochybně i významnou funkci rekreativní.

3 Půjčování zvukových dokumentů a knihovní zákon

- 3.1 Zpřístupňování knihovních dokumentů, které mají povahu rozmnoženin zvukového záznamu je zakotveno ve veřejných knihovnických službách v § 4, odst. 1 písm. a) knihovního zákona (257/2001 Sb.) a dále zpřesněné v odst. 2 písm. a) citovaného zákona. Poskytování těchto služeb je základní podmínkou, která je zákonem vyžadována. Při výkladu knihovního zákona je nutné zdůraznit, že zde je zákonná opora jak pro prezenční, tak zvláště i pro absenční půjčování těchto dokumentů. Lze dovést, že zpřístupňováním knihovních dokumentů, pokud není jednoznačně specifikované, se rozumí takové zpřístupňování, které je

v tomto případě obvyklé. A za obvyklé tvůrci zákona v roce 2001 nepochybně považovali především absenční půjčování. Tuto skutečnost je možné doložit dlouholetou praxí hudebních oddělení, zakotvenou též ve smlouvě Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR s kolektivními správci z 2. ledna 1997.

- 3.2 Je také otázkou, zda „prezenční půjčování“ zvukových dokumentů, tak jak je knihovnami provozováno, je skutečně „půjčováním“ ve smyslu § 16, zákona č. 121/2000 Sb. V tomto případě pracovník knihovny umožní uživateli individuální poslech zvukového záznamu nebo jeho části a k vlastnímu aktu půjčení vůbec nedochází. Jedná se zřejmě spíše o provozování díla ze záznamu než o půjčování.
- 3.3 Požadavek redukovat smlouvu o půjčování zvukových záznamů na prezenční půjčování je v rozporu s § 4, odst. 1 zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, protože podstatným způsobem omezuje nakládání s knihovním fondem. Využívání fondu knihovny by v tomto případě bylo omezeno pouze na omezenou provozní dobu a pro řadu uživatelů by se staly knihovní fondy z časových důvodů, ale také z důvodu různého zdravotního postizení nedostupné.

4 Knihovny nejsou podstatným zdrojem a příčinou nelegálního kopírování

- 4.1 Hlavními a prokazatelnými příčinami poklesu prodeje zvukových dokumentů jsou podle našeho názoru zejména:
 - Nevhodná obchodní politika, kdy cena CD v ČR je stejná nebo vyšší než v zahraničí a naopak reálná kupní síla obyvatelstva je několiknásobně nižší.
 - Vysoká DPH.
 - Vysoká cena CD v obchodě podpořila rozvoj pirátství a nelegálního kopírování:
 - Masový prodej pirátských, technicky profesionálních, kopií na tržističích za méně než poloviční cenu oproti originálům.
 - Stahování hudby z internetu ve formátu MP3 a následné mnohonásobné kopírování v PC mechanikách CD-R/CD-RW.
 - Komerčně poskytované služby „kopírování pro osobní potřebu“ za velmi nízký poplatek (v tzv. vypalovacích centrech), kde je ve velké míře tolerován nelegální způsob rozšiřování zvukových záznamů. Další možností jsou komerční půjčovny, které se skrývají za nejrůznějšími bazary, případně kluby vlastníků (např. prodejna a půjčovna v Praze Music World, s.s r.o., která působí již řadu let, apod.).
 - Nelegální rozšiřování CD v některých prodejnách, kde prodavači v PC mechanikách kopírují zvláště nejnovější tituly pro široký okruh svých známých, nebo toto kopírování umožňují.
 - Nízká schopnost policie a soudů zasáhnout proti nelegálnímu kopírování.
 - Rozvoj informačních a komunikačních technologií.
- 4.2 Domníváme se, že veřejné knihovny se půjčováním zvukových dokumentů podílejí na klesajících tržbách výrobců zvukových záznamů jen minimálně a není tak dán důvod k zákazu půjčování. Důvodová zpráva k autorskému zákonu v komentáři k § 13-23 předpokládá i možnost zákazu půjčování (v tomto případě veřejným knihovnám) „jestliže by podstatně ovlivnilo

odbyt rozmnoženin na trhu“. Důvodová zpráva v další větě zároveň zdůrazňuje, že se bere ohled na kulturně politické zájmy státu a zájem na vzdělávání. Tento zájem státu a zájem na vzdělávání je nepochybně vyjádřen následně ve znění citovaného knihovního zákona. Tvzení, že půjčování zvukových dokumentů v knihovnách je podstatným zdrojem nelegálního kopírování, je neopodstatněné z těchto důvodů:

- Knihovny do svých fondů ročně nakoupí jen nepatrný zlomek z celkového objemu prodeje zvukových dokumentů. Při několika málo úspěšných zásazích policie je zabaveno více zvukových dokumentů, než jich nakoupí knihovny za celý rok.
- I kdyby bylo pravdivé absurdní tvrzení, že každá výpůjčka z knihovny je zdrojem pro nelegální kopii, i v tomto případě bude vliv tohoto zdroje zanedbatelný.
- Knihovny ve svých fondech shromažďují kromě nosičů CD velké množství magnetofonových kazet a vinylových gramofonových desek. V této oblasti nedošlo k žádným zásadním technologickým změnám, ale přesto je požadován zákaz půjčování.
- Počet knihoven, které provozují sbírky zvukových dokumentů, je v posledních letech prakticky neměnný.
- Skladba fondů zvukových dokumentů v knihovnách není primárně orientována na nákup novinek populární hudby, která je hlavní oblastí, na níž se soustřeďuje nelegální kopírování. Současná smlouva o půjčování nosičů zvuku stanoví tříměsíční odkladnou lhůtu ode dne nákupu zvukového dokumentu. Knihovny z tohoto důvodu nemohou být rozhodujícím zdrojem nelegálního kopírování.
- Knihovny z ekonomických důvodů do svých fondů nakupují značné množství levnější produkce, která je z hlediska kopírování nezajímavá.
- Knihovny jsou financovány z veřejných zdrojů, jejich činnost a aktivity jsou snadno identifikovatelné a kontrolovatelné a ve své činnosti dbají na důsledné dodržování zákonů a neumožňují v rámci svých služeb nelegální kopírování.

5 Důsledky a negativní vlivy zákazu absenčního půjčování zvukových dokumentů

Zákazem absenčního půjčování zvukových dokumentů ve veřejných knihovnách by došlo k mimořádným společenským škodám, ať již materiální nebo duchovní povahy, např.:

- V rozporu s doporučeními UNESCO a Evropské unie dojde k podstatnému omezení služeb knihoven a k narušení principu rovného přístupu k informacím a kulturnímu dědictví.
- Občané České republiky budou výrazně znevýhodněni oproti občanům států Evropské unie, kde nedochází ve jménu ochrany práv autorů, interpretů a výrobců k omezování přístupu ke vzdělávání a kulturním hodnotám. Dojde k podstatnému narušení rovnováhy mezi ochranou autorských práv a svobodným přístupem k informacím.
- Nejtíživěji dolehne omezení na uživatele menších lokalit a na oblast hudebního školství a zájmových aktivit. Občané budou ještě výrazněji hledat možnost v přístupu ke zvukovým dokumentům nelegálními nebo pololegálními cestami.

- Dojde k omezení služeb pro tělesně postižené, důchodce a další skupiny uživatelů, u kterých je mizivý potenciál pro nelegální kopírování.
- Ve více než 60 vojenských knihovnách dojde k omezení služeb, ačkoliv možnosti kopírování na vojenských posádkách jsou mizivé.
- Z absenčního půjčování budou vyřazeny knihy a časopisy, které jako přílohu obsahují zvukové dokumenty, dojde tak k podstatnému omezení poskytovaných veřejných knihovnických a informačních služeb jako celku.
- Zmizí úloha knihoven jako propagátora hudební kultury. Řada sociologických průzkumů prokazuje, že knihovny vychovávají aktivní a kvalifikované zákazníky, kteří nakupují podstatně více než běžná populace.
- Vzhledem k vysokým nákladům na provoz hudebních oddělení přistoupí řada provozovatelů knihoven k redukci a v některých případech i k úplnému zastavení činnosti hudebních oddělení. Dojde tak k podstatnému znehodnocení finančních prostředků, které až doposud knihovny na tyto aktivity vynakládaly.

6 Závěr

Navrhujeme kolektivním správcům přehodnotit záměr obnovit smlouvu na absenční půjčování zvukových dokumentů v knihovnách. Navrhujeme, aby ve smlouvě byly zakotveny tyto principy:

- Prodloužení odkladu absenčního půjčování v knihovnách na 6 měsíců ode dne nabytí knihovnou.
- Knihovny, které půjčují absenčně zvukové dokumenty, budou aktivně spolupracovat s výrobci a distributory při:
 - propagační nabídce nové produkce včetně šíření nabídkových katalogů,
 - soustavném informování uživatelů knihoven o autorských právech.
- Společně bude dohodnuta sazba za absenční půjčování zvukových nosičů, respektive za užití autorského díla. Tato sazba se stane součástí manipulačního poplatku, který bude vybírán při výpůjčce. Sazbu lze stanovit z počtu výpůjček nebo přesněji z počtu nových přírůstků v určitém roce.
- Knihovny, které v souvislosti s půjčováním zvukových dokumentů vybírají manipulační poplatek, věnují získané příjmy na nákup nových zvukových dokumentů.

Věříme, že kolektivní správci ve vlastním zájmu správně pojmenují hlavní důvody poklesu tržeb hudebního průmyslu a nebudou tento problém řešit neodůvodněně na úkor veřejných knihoven.

Pokud nedojde ke vzájemné dohodě, budeme usilovat o novelu autorského zákona tak, aby v něm byly pro poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb v plném rozsahu uplatněny výjimky, které umožňuje Směrnice 92/100/EEC Rady z 19. listopadu 1992 o pronájemním a výpůjčním právu a o určitých právech souvisejících s autorským právem v oblasti duševního vlastnictví. S ohledem na podstatné omezení veřejného zájmu budeme také usilovat o snížení sazeb z prodeje nenahraňných nosičů a z přístrojů ke zhotovování rozmnoženin zvukových záznamů, protože se jedná o základní způsob kompenzace za kopírování pro osobní potřebu.

Obracíme se také na Ministerstvo kultury ČR, aby se předmětnou záležitostí zabývalo v rámci svých kompetencí a využilo tak svých práv při aplikaci jak autorského, tak

knihovního zákona ve prospěch zpřístupnění veřejných knihovnických a informačních služeb občanům v hudební oblasti.
